

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bødkere og møllebyggere

Aner på Ærø

Marianne Raahauge Rasmussen

Bilag

1. Skifte efter tip-5 Christen Christensen i Leby
2. Skifte efter tip-4 Mads Christensens afdøde første kone Maren Olufsdatter
3. Aftægtskontrakt mellem tip-4 Mads Christensen og tip-3 Jørgen Madsen
4. Aftægtskontrakt mellem tip-3 Jørgen Madsen og tip-2 Mads Jørgensen
5. Herremarkerne ved Søbygård
6. Hans den Yngre og hans våbenskjold

Bødkere og møllebyggere

Aner på Ærø

Fortalt af Marianne Raahauge Rasmussen, født Jørgensen

Bødkere og møllebyggere

Aner på Ærø

Forord

Min farmor **Marie Jørgensens** oldefar møller **Mads Jørgensen** blev født på Ærø. I dette hæfte fortæller jeg om hans aner fra Ærø, så langt tilbage, som jeg har kunnet komme. Der er flere generationer af bødkere. Bødkerhåndværket og møllebygning blev således vigtigt for vores slægts historie. Derfor har jeg fundet det interessant, at fortælle om bødkerne og også om møllerne på Ærø og Ærøs historie generelt.

Forholdene på Ærø har været anderledes end i resten af Danmark, da øen i længere tid hørte til Hertugdømmerne og ikke til Kongeriget Danmark. Derfor fortæller jeg også lidt om Ærøs spændende historie og dermed om de forhold, som mine aner har haft på øen.

Fra mine aner på Ærø har jeg desværre ikke nogen spændende ting, billeder eller breve, så jeg har måttet nøjes med, hvad jeg har kunnet finde på nettet, i folketællinger, kirkebøger og andre bøger. Når man forsker i sin slægt, opdager man desuden, at rigtig mange hed det samme. Det skyldtes sædvanen med at opkalde sine børn efter bedsteforældrene. Det gjorde brødre og søstre også, så navnene gentager sig i familierne. Man skal altså have tungen lige i munden, når man studerer kirkebøgerne, og der er en betydelig risiko for at få fat i en forkert ane. Jeg tager derfor et lille forbehold for de allerældste.

Min farmor Marie Jørgensen

Møllerlinjen

Husmand i Bregninge – Christen Hansen (– 1707), min tip-6 oldefar

Christen Hansen er sandsynligvis tipoldefar til møller Mads Jørgensen på Strynø og er dermed min tip-6 oldefar.

Han er den ældste i rækken af aner på Ærø, som jeg har kunnet finde, se anetavlen på næste side.

Det er ikke så meget, jeg har fundet om ham. Første gang jeg støder på Christen Hansen, er i kirkebogen i Bregninge Sogn på Ærø. Han er husmand (kædner) og har sin lille søn Christen til dåben den 15. oktober 1699 i Bregninge Kirke.

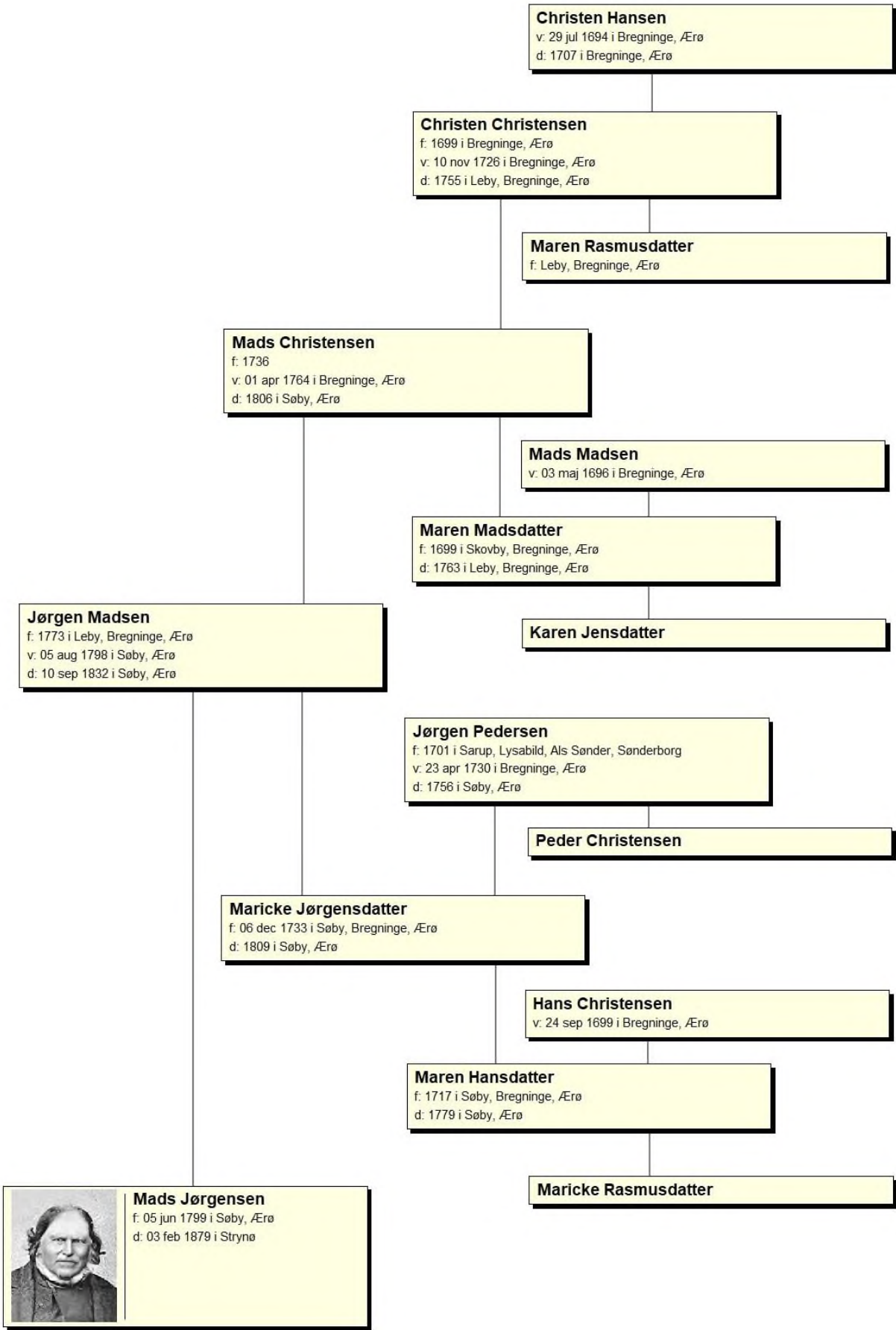
Ærø ligger syd for Fyn og Tåsinge og mellem Langeland og Als. Oprindeligt bestod øen af 2 halvdele forbundet med en smal strimmel land, som blev kaldt ”Drejet”. Og Bregninge sogn dækkede på det tidspunkt hele det nordvestlige Ærø.

Bregninge kirke blev opført i 1200-tallet, tårnet dog først i 1500-tallet.

Bødker - møllerlinjen

Mads Jørgensens aner på fædrene side

Dåb

Der står følgende i kirkebogen i Bregninge Sogn (let omskrevet):

Den 15. oktober 1699 skal Christen Hansens Kædner i Vester Bregninge hans lille søn døbes med navnet Christen.

Birgitte Johansdatter Præstens kone i Bregninge bar barnet.

Fadderne var Peder Andersen fra Skovby, Michel Hansen ungkarl fra Skovby, Peder Nisses hustru Anne Matzdatter i Bregninge og pigen Karen Matzdatter fra Leby.

Fadderne var i dette tilfælde alle fra Bregninge, Skovby eller Leby, altså alle fra det samme område i det nordvestlige Ærø. Michel Hansen fra Skovby var nok bror til faderen Christen Hansen, og de to kvinder Anne og Karen Matzdatter moderens søstre.

I 1699 var det et krav at få sit nyfødte barn døbt inden for 8 dage fra fødslen, ellers fik man en bøde, så man må gå ud fra, at Christen er født inden for de sidste 8 dage før dåben, altså mellem den 7. og 15. oktober 1699.

Overtro

Gennem tiden har der været en masse overtroiske forestillinger. Man troede, at der lå monstre på lur for at kidnappe eller forbytte det lille udøbte barn. Mange historier handler om ellekvinder og bjergkoner, som har byttet deres eget afkom med et menneskebarn, de såkaldte skiftinger. Derfor var det vigtigt at få et spædbarn døbt så hurtigt som muligt. Dåben beskyttede barnet.

Husmand og bødker

En enkelt linje i kirkebogen ved Christen Hansens begravelse i 1707 fortæller at *"Christen Hansen var husmand og bødker"*. Som husmand havde han som ovenfor nævnt kun ganske lidt jord, hvor han kunne dyrke til eget forbrug samtidig med arbejdet som bødker.

Det er lidt usikkert, hvem der er den rigtige Christen Hansen, da der levede mænd med dette navn både i Bregninge og i Vester Bregninge, i Leby, Skovby og Søby, men det mest sandsynlige er, at det er ham, der boede i Vester Bregninge, som er min tip-6 oldefar.

Bødkerens arbejde

Bødkerteknikken kendes helt tilbage fra middelalderen. Navnet bødker stammer fra nedertysk "bodiker". Bodik betyder kar, og bødkeren er en håndværker, der fremstiller beholdere af kileformede træstave. De blev holdt sammen af et bånd, der typisk var lavet af pil, ask eller hassel, senere af jern. En af de mest almindelige beholdere var tønder, og bødkeren blev derfor også kaldt en "tøndebinder".

Men bødkeren fremstillede også mange andre beholdere, som der var brug for i det gamle landbosamfund: Trækar til saltmad, mælkekar, øser, smørkærner, mål af forskellig størrelse, dritler (1/3 tønde), skæpper (1/8 del tønde) og fjerdingkar (1/4 skæppe). En smørdrittel var en lukket rund tønde.

Senere kom baljer og spande i metal frem, og bødkerhåndværket gik tilbage. Andelsmejeriernes brug af dritler til smør gav dog endnu arbejde til nogle bødkere.

En bødker ved sin skærebænk

Bødkeren snittede stavene, når han sad ved sin "strygebænk", som var en lang høvl, hvorpå han kunne stryge stavene, dvs. høvle dem på kanten. Han havde mange specielle slags værktøj. F.eks. brugte han en "krøs" til at lave den rille i staven, som bunden eller toppladen (dækket) skulle sidde i. Han spidsede stavene med en "retkniv" og hulede dem med en "krumkniv".

En mukkert brugte han til at banke båndene og stavene på plads med, når han samlede tønden.

Til venstre ses et meget mærkeligt stykke værktøj, som han brugte. Det var en "tængsel". Den havde form som en økse foran og en hammer bagtil.

Nedenfor ses nogle af de forskellige beholdere. De er dog nyere og nogle er med jernbånd.

Øl- eller vintønde til venstre og smørkærner til højre

Bødkerens værksted: En tønde er ved at blive samlet ("rejst").
Hjerl Hede 2017

Familie

Ungkarlen Christen Hansen i Bregninge giftede sig 2 gange:

1. ægteskab indgik han den 15. oktober 1693 med Kirsten Hansdatter, der var en enke i Søby. Hun døde imidlertid allerede samme år, og et halvt år senere giftede han sig med **Maren Rasmusdatter**, som var en ugift pige fra Leby.

Jeg formoder, at han har været i lære som bødker først i Søby, hvor han fandt sin første kone og derefter flyttede til Leby, hvor han giftede sig med sin anden kone. Derpå bosatte de sig i Vester Bregninge, hvor han fik sit eget bødkerværksted.

Christen fik 5 børn, alle med sin anden hustru, **Maren Rasmusdatter**:

Hans i 1694, Maren i 1695, en dødfødt datter 2 år senere og året efter igen sønnen Rasmus, som døde allerede efter kort tid. Som den sidste fik de min tip-5 oldefar **Christen** i 1699.

Ærøs historie

Øen har sin helt egen specielle historie i Danmarkshistorien. I middelalderen var Ærø ejet af den danske konge.

Da kong Christian III døde, blev det hans søn Frederik, som blev konge over Danmark (Frederik II), og Frederiks yngre bror Hans arvede hertugdømmet Slesvig-Holsten-Sønderborg samt Ærø. Hans våbenskjold ses på bilag 6.

Hans den Yngre 1559-1622

Hans ældste søn Christian arvede Ærø efter ham, men da Christian ikke fik nogen arvinger, blev øen efter hans død i 1633 delt imellem brødrene, som var hertuger i henholdsvis Glücksborg, Nordborg, Sønderborg og Plön. Ærø blev derfor i mange år styret fra disse Hertugdømmer og ikke fra Kongeriget Danmark.

Ærø blev derfor delt i de 4 len, som ses nedenfor.

Ærø Len 1634 – 1750:

Søbygaard, Ærøskøbing og Voderup, Graasten og Gudsgave

Hertugerne boede ikke selv på Ærø, men på godserne i deres hertugdømmer, og de havde en foged ansat på Ærø til at sørge for de lokale forhold på øen. Fogederne skulle have været hårde mod befolkningen og egoistisk sørget for at fremme deres egne forhold. Hertug Hans den Yngre ønskede, at der blev ryddet skov for at få mere effektiv landbrugsdrift. Mange gårde blev nedlagt og jorden inddraget til godserne. De nedlagte gårde blev i stedet til små husmandssteder, hvor der kun var lidt tilhørende jord at dyrke og lidt køkkenhave. Hertugen forsøgte også at få magt over kirkerne, men det lykkedes ikke, og de forblev derfor under Fyns Stift. Men fra 1815 blev Ærø dog en del af Ærø-Als bispedømme.

Bønderne var underlagt godserne. De var fæstebønder under godsejeren og ejede ikke jorden selv. På Ærø blev en gård kaldt for et "Bol" og bonden var en "Bolsmand". En bolsmand holdt sædvanligvis 4-6 grise sommeren over. Om de mindre gårde brugte man ordet "Kod" eller "Kåd". De svarede i størrelse til et husmandssted, og husmanden blev kaldt for en "Kådbo", "Kædner" eller "Kätner" på tysk. De fik kun tildelt et lille stykke jord til at dyrke og et lille stykke til græsning af en ko. De holdt oftest kun 1 eller 2 grise.

Fæstebønderne skulle betale godset en årlig afgift for at drive jorden og desuden yde tvangsarbejde (hoveri) på godset, når det blev forlangt. Det gjaldt både for fæstere af et bol og et kåd. Deres egne forhold kom altid i sidste række. Der kunne være langt at køre for den enkelte fæstebonde, når han skulle hen for at arbejde for godset, så han måtte holde ekstra heste, for at kunne klare det. Kun en særlig person slap for hoveri. Det var "Sandemanden". Han betalte en årlig afgift i stedet for, og i kraft af sin stilling var han en slags repræsentant for byen eller bonden over for øvrigheden. Når han medvirkede ved forskellige sager, f.eks. de lovpligtige skifter ved dødsfald, fik han betaling for det.

På grund af kulde og misvækst blev deres høst ødelagt flere år. Dyrene og bønderne sultede. Hvis man blev træt af forholdene, var der intet at gøre. Hverken mænd eller kvinder måtte forlade øen uden at få tilladelse fra herskabet. Nogle flygtede i 1600-tallet til Langeland, og hertugens foged forsøgte forgæves at få dem tilbage igen. Det må have været frygtelige forhold at leve under dengang.

Frederik V

Under kronen igen

Først fra 1750 blev Ærø igen samlet under Kongeriget af den danske konge Frederik V.

Fra 1767 overtog staten jorden og begyndte at sælge herregårdenes jorder i småparceller på nær et par store gårde. Jordstykkerne blev kaldt "Herregårdsjordene". Hove-ripligten ophørte samtidig. Søbygård var den sidste herregård, som blev udstykket. Det skete i 1772.

Men så kom de frygtelige Slesvigske krige, hvor Danmark i 1864 mistede hele Sønderjylland, Holsten og Slesvig til Tyskland. Ærø forblev dog i Kongeriget Danmark efter fredsslutningen, men først fra 1867 hørte Ærøs administration under Svendborg Amt i stedet for Sønderjylland.

Der er rejst en sten til "MINDE OM SAMLINGEN UNDER DEN DANSKE KRONE I 1750". Den står på bakken vest for Ærøskøbing tæt på, hvor den gamle Olde Mølle stod. Her står også "Fredsbænken". Når man sætter sig her på bænken, kan man se ud over det smukkeste landskab. På dette sted kan man se havet til begge sider, og man fornemmer virkelig historiens vingesus. Mod nord ser man ned over Stokkeby og Ærøskøbing, og i klart vejr kan man se Fyn, Langeland og øerne i Det sydfynske Øhav. Mod syd har man udsigt ud over Østersøen helt til Tysklands kyst.

Mindestenen ved Olde Mølle

Vilkårene i Christens levetid

Christen levede i en svær tid fra midten af 1600-tallet og lidt ind i 1700-tallet.

Danmark havde været i krig med Sverige, og svenskerne havde plyndret og brændt ned i Danmark. Ærø gik ikke fri af dette. Den smule skov, der var, huggede svenskerne om til brænde, og også tømmer fra husene tog de. Så det har været svært at få træ nok til de møller, som blev bygget og repareret senere. Og landet var helt forarmet.

Det smukkeste sted i Danmark

Christen boede i Vester Bregninge, ”*det smukkeste sted i Danmark*”. Sådan har Acton Friis beskrevet området midt på Ærø i sin beskrivelse af de danske øer. ”*Landskabet er smukt, gårdene pyntelige og husene sirlige og nette*”. Hele Ærø er meget smuk. Om Christen forstod at nyde det smukke landskab i de fattige tider dengang, kan man jo ikke vide men mon dog ikke. J. R. Hübertz fortæller i sin beretning om Ærøboerne, at de var så glade for deres ø, at de betragtede den som fastland og kaldte lidt nedsættende beboerne på nabøerne Strynø og Drejø for øboere.

Et af de smukke gamle huse i Ærøskøbing, 2019

Bødkerarbejdet var et vigtigt arbejde, så han var nok en respekteret mand. Måske har det været lettere at være bødker end fæstebonde. Da han har skullet passe sit bødkerarbejde, blev han nok ikke sat til hoveri, som bønderne blev, men har haft det mere frit.

Christen Hansen levede på samme tid som Christen Madtzen Møller, som var møller på Lindbjergs Mølle. I 1699 var det en stubmølle. Den lå på Lindbjergs Bakke lidt nord for Bregninge.

Det er meget sandsynligt, at Christen Hansen havde familiemæssige bånd til mølleren Christen Madsen i Bregninge. Navnene på de kvindelige faddere Anne og Karen Matzdatter ved sønnens dåb tyder nemlig på, at mølleren var svoger til ham. Pigen Lisbeth Christensdatter på Lindbjergs Mølle var desuden fadder ved dåben af flere af hans børn.

Møllerne på Ærø

Oprindeligt havde hver gård sin egen kværn, hvilket var en lille mølle til husbehov evt. en håndkværn, som kunne male korn til mel. Det var et kæmpe fremskridt for befolkningen, da der blev bygget møller.

Vandmøller

De ældste møller var vandmøller. Dem begyndte man at bygge i middelalderen. Bønderne havde stor fordel af møllerne. De kunne nu få mølleren til at male deres mel. Derved kunne de spare meget arbejdskraft, som sagtens kunne bruges til andet arbejde på gården. Og melet blev malet finere, end man kunne gøre med håndkværnene. Mølleri var blevet til et erhverv.

Vandmølle på Hjerl Hede 2017

I sin bog fra 1834 skriver Hübertz om Ærø, at der i 1600-tallet har været en vandmølle i det sydlige Bregninge, men at den blev nedlagt, da der ikke var vand nok til at trække den. Det var "Søndremark Vandmølle". Bønderne i området Vindeballe og Øster Bregninge blev pålagt at bruge Olde Mølle, men det gjorde de oprør imod, og "Oldemølleren" måtte bygge en ny vandmølle i Øster Bregninge.

Heller ikke denne vandmølle havde vand nok og enden blev, at der blev bygget en vindmølle. Vind havde man nok af.

Vindmøller

De første vindmøller var stubmøller. Stubmøllen har sit navn efter den stub, om hvilken hele møllen drejes.

Stubben er et kraftigt stykke egetømmer, der holdes i lodretstående stilling af otte skråstivere, hvoraf de fire er dobbelte.

Vingerne er 20 meter lange, og møllens arbejdsydelse ved passende vind anslås til 15-18 tønder korn i timen.

Stubmølle på Hjerl Hede

Hele møllehuset skulle drejes efter vinden ved hjælp af spillet, som er forbundet til møllens trappe med en jernkæde.

Her på Frilandsmuseet i Lyngby i 2022

Det har været hårdt fysisk arbejde at være møller.

Lindbjergs Mølle – senere Bregninge Mølle

Sådan en stubmølle var Lindbjergs Mølle i Bregninge oprindelig. Den blev ca. 1830 erstattet med den nye type mølle, som vandt indpas i Danmark. Den type mølle havde været anvendt i Holland siden 1500-tallet og kom nu til Danmark via påvirkning fra Hertugdømmerne. Deraf navnet "hollandsk vindmølle". Især i årene 1830-1850 blev der bygget mange. Den nye mølle fik navnet: Bregninge mølle.

Fordelen ved den hollandske mølletype er især, at den øverst har en "hat" med vingerne på. Hatten kan drejes i stedet for hele mølleskroget, og møllen er derfor nemmere at betjene. Møllen kunne også bygges større og mere robust, når det kun var hatten, som skulle drejes.

Til venstre ses Bregninge Mølle.
Sylvest Jensen Luftfoto 1957

Møllen i Ærøskøbing

Ikke langt fra Bregninge ligger Ærøskøbing. Der har der været mølle siden 1628, og den har været kaldt mange navne. Møllen i Ærøskøbing var den gang en stubmølle, og var i 1600-tallet ejet af Hertug Christian af Nordborg. Den har været omtalt som "Lille Mølle", "Vindmøllen ved Ærøskøbing", "Köpinger Windtmühl", "Købings Mølle" og "Ærøskøbing Bymølle".

Møllen blev i en periode forpagtet af Jens Clausen, som var en rig købmand i Ærøskøbing.

Han døde i 1689 og var muligvis far til **Claus Jensen Møller**, som fik tilnavnet Møller efter sin far. Claus Jensen Møller flyttede fra Ærø til Strynø, hvor han blev birkefoged i 1704.

Bødkeren i Leby, Christen Christensen (1699-1755), tip-5 oldefar

Christen Christensen voksede op og blev bødker ligesom sin far Christen Hansen, og han fik sit eget bødkerværksted i Leby. Christens bror Hans blev også bødker, men han blev boende i Bregninge. Han overtog sandsynligvis faderens bødkerværksted.

Christen havde en mindre landejendom "et kåd" og var altså også husmand som sin far.

En bødker med sin familie og svende

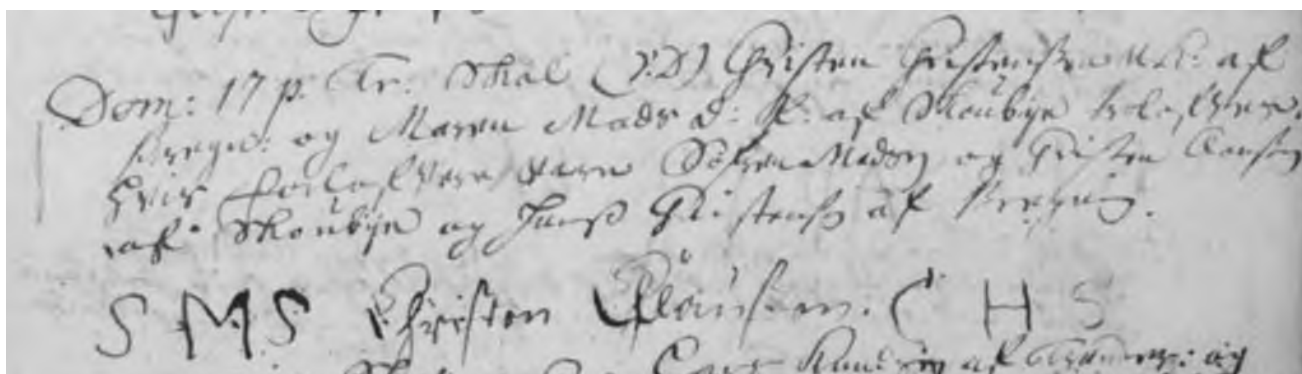
Billedet ovenfor viser en anden bødker. Det er fra 1800-tallet, men ellers kunne det sagtens have været Christen med hus, familie og svende.

Familie

Christen Christensen blev i 1726 gift med **Maren Madsdatter (1699-1763)** fra Skovby.

Om deres trolovelse står der i Bregninge sogns kirkebog:

Dom: 17 p. Tr: (Trolovede= 13. oktober 1726) skal samme Dag Christen Christensen af Bregninge og Maren Madsdatter Pige af Skovbye troloves hvis Forlovere vare Søren Madsen og Christen Clausen af Skovbye og Hans Christensen af Bregninge

Christen Christensen og Maren Madsdatters trolovelse 1726
Bregninge Sogn

I ældre tid var forloverne oftest fædrene til de to, som skulle troloves og vies. Det er ikke tilfældet her. Christens far var jo død i 1707. På navnene ser det ud til, at det er brudgommens og brudens brødre, som er forlovere, Hans Christensen fra Bregninge og Søren Madsen fra Skovby samt en tredje med navnet Christen Clausen fra Skovby.

På den tid var der mange som ikke kunne skrive, og det ses tydeligt, at det har været svært for disse to at skrive deres underskrifter. De skrev i stedet kun deres forbogstaver. SMS = Søren Mads Søn (Madsen) og CHS må være Christen Claus Søn (Clausen).

Christens børn

Christen blev far til 5 børn: 2 døtre, Maren og Karen og 3 sønner, Christen, Mads og Christen. Det var kun datteren Karen og den mellemste søn **Mads**, som blev voksne.

Død

Christen Bødker blev 57 år gammel. Den 31. marts 1755 blev han begravet i Bregninge.

Bødkeren i Leby, Mads Christensen (1736-1806), tip-4 oldefar

Der mangler 2 år i kirkebogen for Bregninge Sogn fra 1736-1738, netop i dette tidsrum, hvor Christens søn, Mads blev født. Hans fødsel kan derfor ikke bekræftes ad denne vej.

Men der findes et skifte efter hans far, som sandsynliggør, at han er den rigtige ane til mig. Hans far, Christen Christensen var død i 1755 og 3 år senere i 1758 ønskede hans enke Maren Madsdatter, at der blev foretaget et skifte. Det lyder jo lidt underligt, at der skulle gå så lang tid, men ved nærlæsning af skiftet, får man forklaringen. Der står nemlig i skiftet, at sønnen Mads ønsker at gifte sig. Maren har villet sikre sig, at de tog sig af hende, og har derfor forlangt, at skiftet blev foretaget. Måske har hun været lidt nervøs ved den kommende svigerdatter på sine gamle dage.

Af skiftet fremgår det desuden, at Mads har en ugift søster Karen, hvis værge er *"hendes farbroder Bødker Hans Christensen fra Bregninge"*. Karen skal fortsat kunne bo i huset, hvis hun har behov. Vi kan også læse i skiftet, at Karen skal arve moderens væv, når hun dør. Det var helt almindeligt, at man vævede sit eget og familiens tøj, duge og sengelinned, så væven var en værdifuld og vigtig ting at arve. Hele det afskrevne skifte er vedhæftet som bilag 1.

Mads blev bødker i Leby som sin far, Christen, og var sikkert oplært af ham. Mads var kun 16 - 17 år, da han overtog faderens bødkerværksted i 1755 ved dennes død. Han blev tidligt voksen.

Når en dreng kom i lære som bødker fik han hurtigt at mærke, at det var hårdt arbejde. Læredrengen startede med at gå til hånd og gøre det, som svenden satte ham til. Det kunne være, at han som yngste dreng skulle stå ved fyrepladsen, hvor han skulle sætte stavene over en ildgryde, så de kunne blive så varme og smidige, at de kunne

bøjes uden at knække. Når de var klar skulle han forsyne svenden med de varme stave til øltønder eller vinankre. Sådan en læredreng var også typisk stik i rend dreng for svenden, så at hente øl eller andet til svenden var også hans job.

Familier

1. Ægteskab var med pigen Maren Olufsdatter af Olde (- 1763).

Forloverne ved trolovelsen i Rise Kirke den 24. oktober 1758 var Mads's farbror bødkeren Hans Christensen fra Bregninge og Thomas Lauridsen fra Olde, hvor Maren kom fra.

De fik knap halvandet år efter en datter, som blev døbt Mette den 27. januar 1760 og i 1762 blev de forældre til en søn, som blev opkaldt efter Mads's far Christen. Mads's lille søn døde imidlertid allerede efter 3 uger, og hans hustru Maren døde kun 3 måneder efter kun 28 år gammel. Mange kvinder døde dengang i forbindelse med fødsler.

Rise Kirke er Ærøs ældste kirke. Her set i 2019.

Her ses kirken indvendig med det meget gamle alter og på prædikestolen ses billedet af evangelisten Johannes

2. ægteskab var med **Maricke Jürgensdatter (1733-1809), tip-4 oldemor**

Et år senere den 1. april 1764 giftede Mads sig for anden gang. Det var med Maricke Jürgensdatter fra Søby. Hun var datter af tilflytteren Jørgen Pedersen, som kom fra Sarup i Lysabild sogn på Als. Han havde slået sig ned i Søby og havde giftet sig med Maren Hansdatter, datter af Hans Christensen og Maricke Rasmusdatter fra Bregninge. Maricke skulle blive min tip-4 oldemor.

Mads og Maricke blev viet i den nye kirke for Søby sogn, der var blevet bygget i 1745.

Søby kirke

Inden vielsen mellem Mads og hans 2. hustru afholdt han den 20. februar 1764 skifte efter sin første hustru Maren. Hans lille datter Mette, som nu var 4 år, betænkes i skiftet. Mads lovede nu, at alt moderens tøj og medgift i form af linned, pudevår med kniplinger, spejl og biblen (Det Nye Testamente med salmer) skulle være datterens arv og udleveres, når hun blev myndig, i alt værdsat for 47 rigsdaler. Man kan se, at moderen Maren er kommet fra gode kår og har haft en god medgift med sig ved vielsen. Det fastsættes også i skiftet, at hvis Mads skulle gå hen og dø, skulle den nye hustru Maricke arve husmandsstedet, og den lille Mette skulle have 10 rigsdaler som sin arv af ejendommen. Det afskrevne skifte ses i bilag 2.

Børn

Mads blev far til 6 børn, alle født i Leby:

Med sin første hustru fik han kun 1 overlevende barn, Mette, og med min tip-4 oldemor **Maricke** fik han 4 børn, hvoraf 3 overlevede den spæde start. Den sidste i rækken af disse var **Jørgen**, som blev født i 1773

Helt op i 1700-tallet praktiserede man i Danmark heldåb. I praksis betød det, at spædbarnet blev dyppet helt ned i døbefonten tre gange. Om vinteren var vandet iskoldt og fyldt med bakterier, da præsterne kun nødtvungent udskiftede det indviede

vand, som man brugte i døbefonten. Man kan godt forestille sig, at mange børn fik en infektion i forbindelse med denne fuldstændige neddyppelse og døde af lungebetændelse.

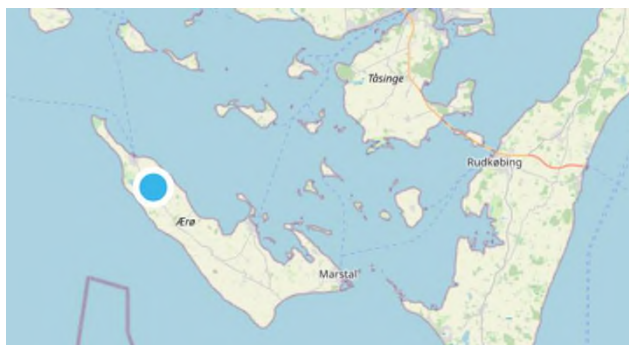
De børn, som Mads fik med sin 2. hustru Maricke blev alle opkaldt efter de traditionelle navnetraditioner. Det første barn var en søn. Han blev opkaldt Christen efter den afdøde 1. søn og var derfor ligesom den første også opkaldt efter sin farfar. Dernæst fik de en datter. Hun fik navnet Maren efter hans 1. hustru. Den yngste søn blev derpå opkaldt efter sin morfar Jørgen Pedersen. **Jørgen** blev døbt i Bregninge kirke den 16. maj 1773. Det er ham, jeg nedstammer fra. Han blev min **tip-3 oldefar**. Familien boede stadig i Leby og benyttede som vanligt Bregninge kirke ved dåben af deres barn.

Parcellist i Herremarken ved Søbygård

Mads Bødker må have gjort det godt som bødker, for i 1772 havde han penge nok til at købe et stykke jord af Søbygård, da godsets jord blev udstykket i små parceller. Det var det jordlod, som hed Tuemosen. Her slog han sig ned, og som parcellist ejede han nu selv sin jord. Måske var det familien, der trak i ham, for her i Søby havde han jo fundet sin 2. hustru Maricke Jürgensdatter. Jürgensen-familien var møllebyggere og havde forbindelser til Søbygård, hvor man kan have haft brug for endnu en bødker og møllebygger til at reparere og vedligeholde Søbygårds mølle.

Søbygård

Søbygård blev i 1580 opført af hertug Hans den Yngre. Den blev opført sydvest for et gammelt voldsted, hvor der havde ligget det middelalderlige Søbygaard. Fund har vist, at gården var opført af og omkranset af træ, og voldene har skullet beskytte den mod angreb fra Venderne.

Søbygårds placering på Ærø

Den smukt restaurerede Søbygård (eget billede fra 2019)

Hans søn, Christian, fik titlen Hertug af Ærø, men pga. arvestridighederne ved hans død blev Ærø delt mellem hans 4 brødre (omtalt side 11). Det blev broderen Joachim Ernst af Plön, der arvede Søbygaard. Efter flere skift kom herregården under Hertug Joachim Frederik af Nordborg. Hertugen havde mange besiddelser. Han boede selv i Sønderborg og havde en amtsskriver boende i hovedbygningen, som blev kaldt "Slottet". Her blev der holdt birketing, hvor lokale stridigheder i lokalområdet blev afgjort, og der evt. blev idømt bøder. Der var 4 birketing på Ærø – et på hver herregård. I 1773 blev de ophævet, og alt retsligt skulle derefter foregå i Ærøskøbing.

Tuemosen

De jorder, som havde tilhørt herregården blev kaldt Herregårdsmarkerne eller "Herremarkerne". Et af dem var Tuemosen, som Mads havde købt, og som lå lige over for den gamle stubmølle Søbygårds Mølle. På kortet over Herremarkerne ses, at der har været en sti gennem Tuemosen. Kortet ses på bilag 5.

I Folketællingen fra 1803 står der på tysk:

Matz Christensen Böttger, hausvater, 70, Verheiratet zum 2te Mal, Parcellist zu Tuemos

Maria Christens geboren Jürgensd., desses frau, 72, Verheir. zum 1st Mal

12 ^{te} familie	Matz Christen Böttger Hausvater geb. Jürgensd.	Juergen Christen Hausvater geb. Jürgensd.	70	Verheiratet zum 2ten Mal	Juergen Christen Hausvater geb. Jürgensd.
	Maria Christen geb. Jürgensd.	Maria Christen geb. Jürgensd.	72	Verheiratet zum 1sten Mal	Maria Christen geb. Jürgensd.
13 ^{te} familie	Juergen Madsen Hausvater geb. Jürgensd.	Juergen Madsen Hausvater geb. Jürgensd.	30	Verheiratet zum 1sten Mal	Juergen Madsen Hausvater geb. Jürgensd.
	Mette geb. Jürgensd.	Mette geb. Jürgensd.	26	Verheiratet zum 1sten Mal	Mette geb. Jürgensd.
	Mads Jürgensd.	Mads Jürgensd.	4	Verheiratet zum 1sten Mal	Mads Jürgensd.
	Maria	Maria	3	Verheiratet zum 1sten Mal	Maria

Udsnit af folketælling 1803 Slesvig

Mads og hans kone boede som nabo til deres søn og svigerdatter, Jørgen og Mette og deres 2 børn Mads og Maria, hvilket ses i folketællingen fra 1803, da de står opført som 2 nabofamilier og begge mænd har familiebetegnelsen Hausvater = husfader. Mads og hans søn Jørgen indgik en aftægtskontrakt i 1799. I stedet for en aftægt beholdt forældrene Mads og Maricke det halve af hus og jord. Sønneren Jørgen skulle sørge for alle udgifter og skatter og i øvrigt også betale hele 350 rigsdaler for denne overtagelse. Det fortælles også i kontrakten, at jorden er på 5 tønder land. Afskrift af kontrakten kan ses i bilag 3.

Da Mads Christensen døde 3 år senere i 1806 blev han i kirkebogen kaldt Mads Bødker. Der står, at han blev 70 år, og at han ved sin død var "parcellist i Herremarken", hvilket altså var Tuemosen i Herremarken. De har dog været lidt upræcise med alderen i folketællingen og i kirkebogen.

Bødker og møllebygger Jørgen Madsen (1773-1832), tip-3 oldefar

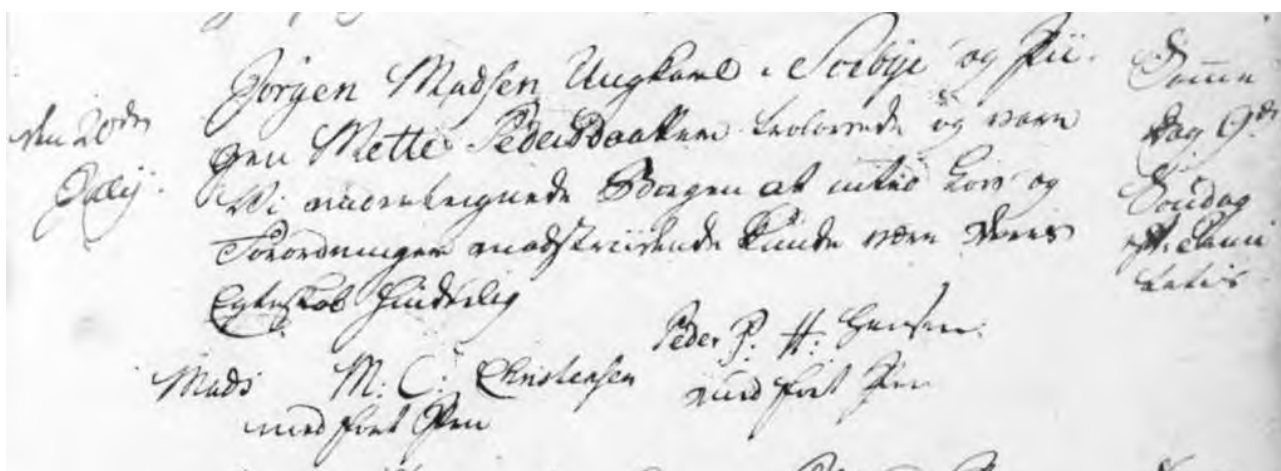
Oplæring til bødker var oplagt, så Jørgen blev bødker som sin far, farfar og oldefar. Han blev boende i Tuemosen og overtog hele faderens parcel, da denne døde i 1806.

Han blev kaldt forskellige navne: Jørgen Bødker, Jørgen Madsen, Jørgen Pedersen og Jørgen Pedersen Madsen. Sikkert som forskel fra en anden Jørgen Madsen. Tilnavnet "Pedersen" kom fra svigerfaderen.

Familie

Ungkarlen Jørgen blev trolovet den 9. juni og viet den 20. juli 1798 med pigen **Mette Pedersdatter** (1778-1837). Hun kom fra den parcel, der hed Langevrætte, og som lå tæt på Tuemosen. Hun var datter af **Peder Hansen** og **Maria Knudsdatter**, som kom henholdsvis fra Bregninge og fra Skovby. Peder Hansen havde ligesom Jørgens far, Mads Christensen købt en af de jordlodder, som blev solgt ved udstykningen af Søbygård. Det var en halvgård og Jørgens morfar Jørgen Pedersen havde købt den anden halvdel af gården på Langevrætte. Der var altså tæt forbindelse mellem familierne.

Det var en forholdsvis velhavende gård, som Mette kom fra. Hendes mor Maria Knudsdatter havde fået en god arv med sig fra sin mor. Både Mettes mor og far kom fra familier med navnet Nis. Mettes mor var barnebarn til **Hans Nissen** og Mettes far var barnebarn til **Nis Jensen**. Men der er flere familier med navnet Nis. Der var nærmest en "Nisse" i hver by. Der optræder en mand med navnet Nis både i Søby, i Leby og Vester Bregninge. Mettes farmor havde i øvrigt et særpræget navn. Hun hed **Syndet Nisdatter**. "Sinnet", "Synnet" eller "Syndet" var et almindeligt navn på Ærø og i Sønderjylland. Det har nordisk oprindelse og skulle betyde solgave og bringe varme og glæde.

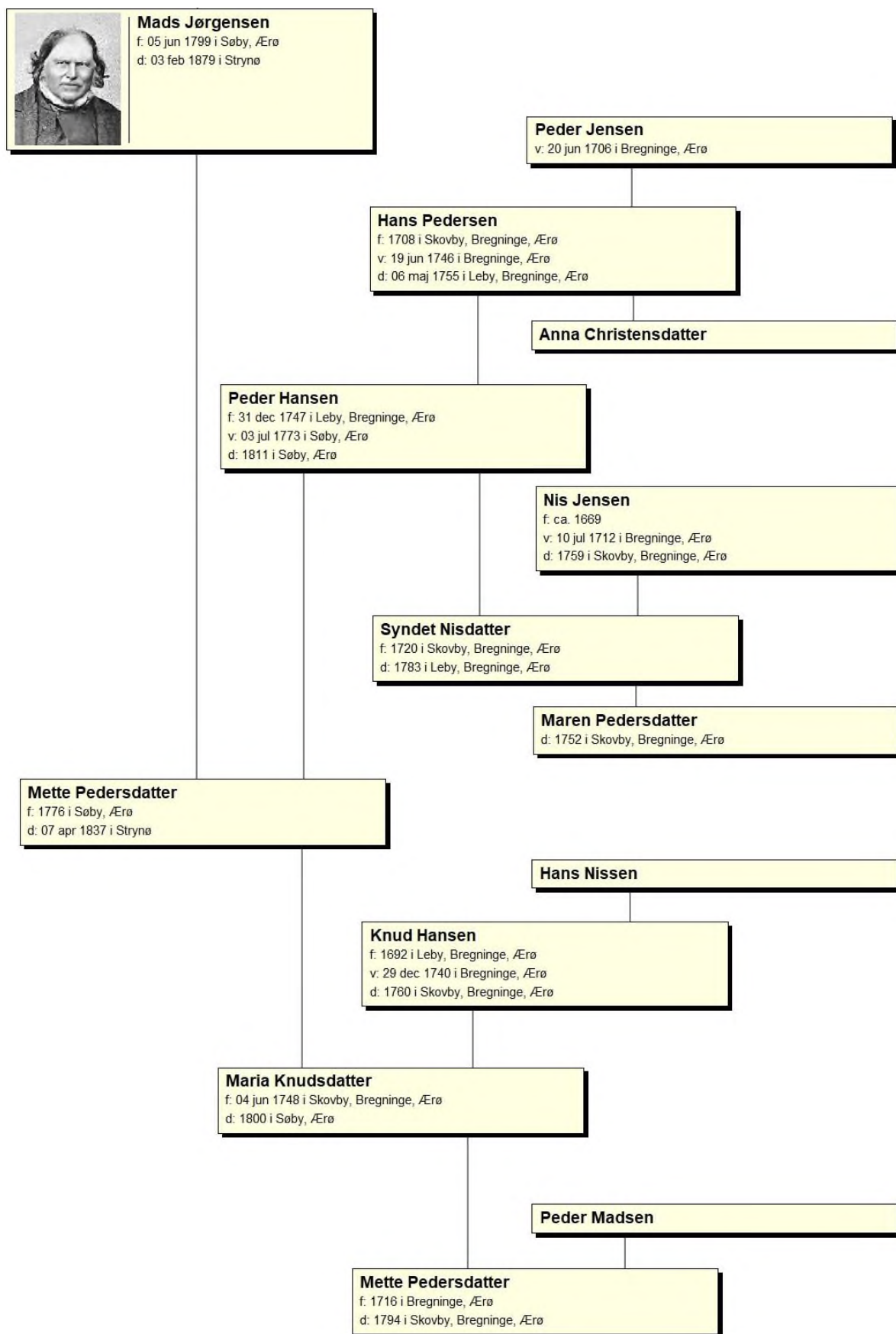

Trolovelse og vielse 1798 i Søby sogn

Forloverne var de to fædre Mads Christensen og Peder Hansen. De kunne ikke selv skrive, så deres underskrifter er, som der står, "med ført Pen".

Bødker - møllerlinjen

Mads Jørgensens aner på mødrene side

Børn

Jørgen og Mette blev forældre til 3 børn. **Mads i 1799, som blev min tip-2 oldefar**, Maria i 1801 og Maren i 1811.

Mettes farbror, Mads Hansen var fadder ved dåben af alle tre børn.

Den yngste datter, Maren, blev båret ved dåben af Christian Nissens kone. Fadderne var Jørgens far og Mettes søster og farbror. Udover disse var der Magdalene Nissen, som var datter af mølleren Christian Nissen på Søbygårds Mølle, senere Vester Mølle.

Det var 3 dygtige og artige børn, de havde fået. Ved deres konfirmationer er der noteret i kirkebogen i Søby Sogn, at de havde meget god kundskab og god opførsel.

Søbygårds Mølle

Der har ligget en mølle lige nord for Søbygård i rigtig mange år. Fra 1628 er Søbygårds mølle omtalt som Søby Mølle. Den var på det tidspunkt en stubmølle. Senere blev den ombygget til en "hollandsk mølle" og kaldt Vester Mølle.

Møllen ligger meget højt. Højere end den borgbanke, som kaldes Søby Volde. Fra møllen er der den mest fantastiske udsigt. Møllen lå i starten alene. Møllegården blev først bygget i 1700 tallet.

Vester Mølle og lidt af møllegården

Udsigten i 2019 fra Vester Mølle ned mod Møllegården.
Vitsø ses i baggrunden.

Vester Mølle 2019

Den mølle, som i dag hedder Søby mølle, er bygget i 1881, altså langt senere og ligger i selve Søby. Begge møller er meget smukke.

Søbymølle 2019

Møllebygger

Jørgen Bødker er nævnt i historien om Vitsø Nor Pumpemølle. Han boede som nabo til Vester Mølle og havde en rolle i forbindelse med Vitsø Nor Pumpemølle. Han skulle skaffe træ til møllen, og da han omtales som møllebygger, må han have været med til at bygge og reparere på Vitsø og Vester Mølle og måske flere af de andre møller på Ærø.

I 1700- og 1800-tallet blev der bygget 5 pumpemøller på Ærø for at inddæmme de 3 lavvandede områder, Stokkeby Nor, Gråsten Nor og Vitsø Nor. Vitsø Mølle er den eneste bevarede af disse. Det var ejeren af Vester Mølle, Jens Nissen, som påtog sig opgaven med at inddæmme Vitsø Nor og bygge møllen. Vitsø Nor Pumpemølle, der ligger tæt ved Søbygård. Møllen blev bygget i 1780-erne. Nord for møllen blev desuden bygget en bolig for mølleren, som blev kaldt "Sømølleren".

Anna Marie Lebech-Sørensen skriver i sin bog "Vindmøller og vandmøller" i afsnittet om Vester Mølle, at sømølleren i Vitsø hed Jørgen Jørgensen, og at hans 2 sønner var møllersvende i 1803 i Vester Mølle hos Jens Nissen, som nu ejede møllen. Det var Christen Jürgensen på 23 og Hans Jacob Jürgensen 20 år. Og der var en møllerdreng, som hed Jens Jürgensen på 14 år. Om det er familie ved jeg ikke, men Jørgens far, Mads Christensen giftede sig med en Jürgensdatter. Om mine aner var i familie med Jens Nissen, ved jeg heller ikke, men muligvis var de.

Vitsø Nor

Det gik meget langsomt med at udtørre Vitsø Nor, og jorden kunne ikke straks opdyrkes. Jens Nissen fik i hvert fald økonomiske problemer og hidkaldte sin søn Christian Nissen til at overtage ejerskabet af både Vester Mølle og Vitsø Mølle. Han havde også problemer med at få økonomien til at hænge sammen, men så kom faderens svoger Henning Brix til og købte sig ind i foretagenet. Han kom fra Neumünster og vidste, hvordan udtørring af en sø skulle gøres. Men de kunne ikke enes, så nu begyndte stridighederne.

Vitsø mølle var gammel og skulle repareres. De havde antaget **møllebygger Jørgen Bødker** til at skaffe egetræ fra Fyn. Christian Nissen tog med på turen for samtidig at skaffe sig nogle humlestager. Det fik Henning Brix til at blive gal, og han påstod, at der ikke blev gjort nok for afvandingen. De to familiemedlemmer blev rygende uvenner, og Henning Brix endte med at rejse tilbage til Neumünster.

Stormfloden 1872

Den nye pumpemølle i Vitsø stod færdig i 1838. Den lå lidt vest for den gamle og havde kostet 900 Rigsdaler at opføre. Det var rigtig mange penge. Da afvandingen var ved at være færdig, indtraf katastrofen: Stormfloden 13. november 1872. Vinden havde længe stået i vest, og da den drejede i nordøst, kom det opstemmede vand fra Østersøen voldsomt hurtigt tilbage og skabte en katastrofe i det sydfynske øhav. Vandet stod 9,5 fod (ca. 3 meter) over dagligt vande, og diget blev brudt igennem. Hele Noret blev oversvømmet igen. Sømølleren Hans Jacob Jørgensen nåede med nød og næppe at redde sig fra druknedøden. Hans hus og alt hans indbo forsvandt med vandet.

Vitsø med Vitsø Mølle. Luftfoto Sylvest Jensen 1955

Vitsø Nor Pumpemølle 2019

Møllen stod helt forfalden i 2019, hvor jeg besøgte den, og den trænger voldsomt til en kærlig hånd. Vingerne er væk, og på græsset ligger stjernhjulet med akslen og resterne af pumpekruen.

Stormfloden i 1872 kom til at påvirke Jørgen Bødgers søn **Mads** på Strynø, ligesom den gjorde stor skade på alle øerne i det sydfynske øhav.

Men da var Jørgen Bødker for længst død. Han døde i 1832 og blev 59 år. I opslaget i kirkebogen står: Jørgen Pedersen Madsen, død den 10. september, "*Parcellist boende i den såkaldte Tuemose i Herremarken, 59 1/4 år gammel*".

Jørgens søn Mads blev lige som sin far oplært til arbejdet med træ, og han blev udlært yderligere i Rudkøbing, så da han vendte hjem til sine forældre på Ærø, var det som møllersvend. Derpå blev han ansat som møllebygger på Olde Mølle i Rise, hvor han forelskede sig, og i 1825 blev gift med møllerens datter Maren Christensdatter. Hun ventede barn, og 6 måneder efter fødte hun deres første barn Mette Marie.

Men faderen ville trække sig tilbage, så Mads flyttede hjem til sine forældre med sin lille familie året efter. Nu skulle han tage over efter faderen. Han indgik en aftægtskontrakt med forældrene den 8. juni 1827. Kontrakten er meget detaljeret. Hele kontrakten ses i bilag 4. Der listes 10 punkter op, som Mads skulle overholde mht. levering af korn, kød og gæs til forældrene. Han skulle malke koen for dem, og give dem honning og hørfrø osv. De udpegede hvilke frugttræer, der stadig skulle være deres.

Der var 4 frugttræer: Et "viinsur" æbletræ sydvest i haven, og midt i haven stod der et "Gravensteens" æbletræ, et pæretræ og et moreltræ. Mads skulle passe haven med gødning og hegn, og forældrene skulle have fri vask, ølbrygning og bading.

Heldigvis skulle han ikke betale for at overtage hus og jord, som hans far havde skullet gøre, men han skulle give dem *"et forsvarligt aftægtsværelse"* og love at tage sig af forældrene ved sygdom og alderdomssvaghed *"saasom han agter at forsvare det for Gud og Mennesker og besøge os udi sin Tiid, når vi ved Døden ere afgangne, en christelig og anstændig Jordefærd"*.

Det løfte holdt Mads. Da han efter faderens død flyttede til Strynø i 1832 og byggede Strynø Mølle, tog han sin mor med. Mads's historie fortælles der mere om i hæftet "Mølleren Mads Jørgensen".

Møller Mads Jørgensen, min tip-2 oldefar

Kilder

1. J.H. Hübertz beskrivelse over Ærø. 1834.
2. Mikkel Eriksens efterladte manuskripter om Ærøs historie. Udgivet af Ærø Landboforening 1988.
3. Videnbasen hæfte 4. Landsbyen Olde. Ærø Natur- og Energiskole. 2. udgave 2009.
4. Videnbasen hæfte 12. Herremarkerne omkring Søbygård. Ærø Natur- og Energiskole 1998.
5. Vindmøller og vandmøller i Danmark. Bind IV. Anna Marie Lebech-Sørensen.
6. Folketælling 1803 Rentekammeret, Tyske afdeling, Slesvig, Nordborg til Ærø Købstad.
7. Kirkebogsopslag i Bregninge, Søby og Riise Sogn, Ærø Herred, Svendborg Amt.
8. Skifteprotokol Søbygård-Gudsgave Len 1677-1773 og 1787-1802.
9. Ærø Stad- og Landret 1774-1867.

Bilag 1

Skifte efter Kædner Christen Christensen i Leby, Ærø Død 24. 4. 1755

Eftersom Christen Christensen Kaadner i Leeby d. 24. April Aa 1755 ved Døden er afgangen, og hans efterladte Midler tagne under Lovens Behandling; saa har da hans efterladte Enke Maren Matz Daatter cum Curatore Hans Larsen 1/2 Boelsmand i Leeby i dag, som d. 25 octobr: 1758, begieret at holde Skifte og Deeling imellem hende og hendes 2de Børn, som Sønnen Matz Christensen, og Karen Christensdatter, til den Ende har den p.t. Skifteforvalter med Tingskriveren Christen Nielsen, og de 2de Sandemænd, som Christen Nissen af Leeby, og Lars Hansen af Søebye, tillige med Boens Søn Matz Christensen, og Datteren med sin constitueret Værge, hendes fader Broder, Hans Christensen Bøtke af Brenning, efter den registreringsacte af d. 28. April 1755 /: som er af liden Værdie:/ træffen et Vanligt forliig:

At Mads Christensen, som har i sinde at gifte sig, antager Kaadet, Huus og Grund; dog saaledes:

At han skal igien give sin Moder Maren Madsdatter, hendes Livs Tiid, sin fri føde ved hans eget Bord: Og i fald Mads Christensen, fra hende, skulle gaa af ved Døden, da skal hun nyde hvert Aar, af Kaadet: 1 Tønde Rug, og 1 Tønde Byg, tillige med fri huus Værelse og hendes Daatter Karen Christens skal have fri tilgang til Huseværelse, naar det behøves, og skal hand neml: hendes Broder Mads Christensen, give Systemen Karen Christens Daatter i reede Penge Tolf Rigsdaler /: som hun haver udlagt til sine forældres Nytte og Gavn :/ Dertil hendes Moders Væv, efter hendes Død; og om Mads Christensen skulle afgaa ved Døden, skal hans nærværende fæstemøe, og tilkommende Kone, beholde Kaadhuus og Grund, uden nogen Mands paatale,

Dog, at Enken, og hendes Daatter, beholder og nyder denne foromtalte Rettighed til Huusværelse, og hvad der ellers i denne Forening er Skripuleret.

At dette Forliig i Skifteforvalterens, og underskrevne Mænds Overværelse er afgjort, Vidner Vi med Vores underskrift

Actum Leeby den 25 octobr: 1758

Bilag 2

Skifte efter Mads Christensens afdøde første Kone Maren Olufsdatter 20. februar 1764

Anno 1764 d. 20de Febr: producerte Mads Christesen Bøtger i Leby en Skiftedeeling efter sin afdøde første Kone, som havde efterladt sig et ved ham avlet Barn ved Navn Mette Madsdatter 4 Aar gammelt: Samme Deeling havde Faderen som Naturlig Formynder til Barnet gjort med dets Møderne Frender, som ogsaa under den 19de Novembr: 1763 havde underskrevet Samme, hvilket vare Thomas Larsen i Oldau, Christen Hansen sammesteds, Erich Larsen i store Riise og Jens Tørkelsen i Dunkier, item Rasmus Pedersen i Leebye som Sandemand.

I overværelse af disse Mænd havde Mads Christensen udlovet til sin Datter adskilligt, som havde været hendes Moder tilhørende, hvilket de ogsaa havde Specificeret og Ladet Taxere som følger:

	Rigsdaler	Skilling
1 Blaae og rødtribet Olmerdugsdyne for	4	
1 Linnet Blaarauet dito	4	
1 Hovet Dyne	1	
2 Hovet Puder	1	
1 par Hørgarns Lagen	2	
1 Par Blaagarns dito	1	16
4 Pudesvaar med Knipling for og 2 Pude Kapper til Seng	2	
1 Faar for	1	16
1 Eege Kiste	3	16
1 Eege Skrin	2	16

Moderens Livskaarne Klæder

	Rigsdaler	Skilling
1 Guul Kæde Trøye med 12 Sølvknappe	2	-
1 Sort dito	-	28
1 Brun dito	-	20
1 Rød Sarsis med bundne Ærmer	-	32
1 dito	-	24
1 Brun Valdmels Trøye	-	20
1 Guul Klæde Trøye	-	16
1 Grøn Sarsis	-	16
1 Kalemankes Bøl	-	12
1 Stribet dito	-	14
1 rødt Valdmels dito	-	5
1 rødt Sarsis skiørt	2	-
1 Brunt Valdmels dito	1	24

1 Blaat treskaftes dito	1	16
1 sort Valdmels dito	1	8
1 brunt treskaftes dito	1	8
Nok 1 brunt treskaftes	-	36
1 brunt Valdmels dito	-	30
Nok 1 graat treskaftes dito	-	30
1 rødt og grønt verg: dito	-	28
1 rødt Valdmels dito	-	18
1 sort Forklæde	-	18
1 blaat Kartuuns dito	-	20
Nok 1 dito	-	14
1 blaat Lærrets dito	-	10
1 hvidt Kramlærrets dito	-	22
1 Maske og 2 Handske	-	8
1 drægels Haandklæde og 1 Dug	-	20
1 Serk	-	9
1 oplaad	-	12
1 dito	-	10
1 dito	-	8
4 Vugge Bleer	-	22
1 Pude Vaar	-	1
1 Nettelsdugs Dug	-	24
3 Hørgarns Hovetklæder	-	30
4 Hørgarns Duge	-	20
3 Kramlerrets Hovet Klæder	-	36
2 Kramlerrets Halsduge	-	16
1 Kruuse Bøl	-	4
4 par Halværmer	-	6
8 Hatte	-	32
1 pr Skindhandske	-	5
1 daabbelt Silkedug	-	20
1 rød Silkedug	-	3
2 Broget Duge	-	20
1 Sølvspænde	-	7
2 Høller	-	4
1 Speil	-	4
1 nye Testamente med Psalmer	-	24
1 Syeskriin	-	8

Summa 47 rigsdaler 20 skilling

Disse foranførte Klæder holder Mads Christesen til gode for sit Barn i fuld Værdi, saa intet deraf formindskes eller forringes i nogen Maade, indtil Barnet bliver selv Myn- dig til, at tage derimod.

Kaadet vare de ogsaa forenede om samme Tid at den som Mads Christensen nu agter at tage til ægte, skulle beholde det Hendes Livs Tiid:

Men om Barnets Rettighed dertil, foregav Mads Christensen i Øvrigheds og 3de Mænds Paahør, at de Møderne Frender havde henstillet det til Vedkommendes Con- sens, hvorpaa siden blev afhandlet, at Barnet skulle forsynes paa Stedet med fornø-

den Ophold til det kand fortjene sit Brød, enten Faderen lever eller dør, og efter hans Døe, nyder det af Enken i rede Penge 10 rd^r til oplad af Kaadet, som viidere formeldes i samme Contract under d: 20de Febr: 1764.

Saaledes er da dette Skifte sluttet og afgjort med saa skiel, at Mads Christesen Bøtger tager imod ald Besvær som i nogen maade maatte hefte ved Stervboen saa Skifteforvalteren og enhver bliver Skade og Fortred foruden.

Datum anno Die et Loco ut Supra.

Ordliste:

Bøl:	Bul = Dug
Dug:	Brystdug = Vest uden ærmer
Høller:	Huer
Kramlerret:	Lærred
Nettelstof:	Vævet stof af plantestængler (nælder)
Oplaad:	Undertøj = Øverste del af en særk = Livstykke
Sarsis:	Fint stof af silke e.a. med påtrykt mønster
Treskaftes :	Tøj vævet med tråde i tre farver
Valdmel :	Groft klæde, af kradsuld eller ufarvet, hvid uld

Bilag 3

Aftægtskontrakt mellem Mads Christensen og Jørgen Madsen d. 29. august 1799

Actum Erroeskiøbing, d. 29 Aug. 1799

Jeg underskrevne Mads Christensen Bødker, Parcelist i Tuemose udi Søbygaardsmark, tilstaaer og bekiender hermed for mig og mine Arvinger, at ieg Dags Dato frivillig og velbetænkende have overladt og afstaaet, ligesom ieg ogsaa hermed i den bedste Form af Sløten, som nogensinde skee kan eller maae, ganske og aldeles overlader og afstaaer fra mig og mine Arvinger til min Søn Jørgen Madsen * 1773 samme steds og hans Arvinger, mit i Tuemose udi Søbyegaardsmark beliggende Huus med tilhørende Herremarksjord bestaaende af 5 Tønder Land efter Boniteten, samt min ganske Indboe og Samtlige Boehave, under efterstaaende Conditioner:

- 1) betaler bemelte min Søn for Denne Overladelse 350 ^r, siger Tre Hundrede og halvtrediesinstyve Sld^r S. G. C., hvoraf han allerede have betalt 200 ^r, for hvilke hannem altsaa hermed vedbørlig quiteres. Hvad de øvrige 150 ^r angaaer, saa bliver samme imod Protocollation paa hans Folie i Skyld- og Panteprotocollen rentefrie staaendes hos ham, indtil ieg ved Døden afgaaer.
- 2) saalænge ieg eller min Kone lever, beholder vi i Stæden for Aftægten 1/2 Delen ikke alleene af Huuset og Jorden, men ogsaa af vores Boehave.
- 3) skal bemelte min Søn være forbunden fra Dags Dato af at svare alle Kongl: Skater og andre Udgifter, som af dette Huus og Jord maatte kræves, saa at saadant ikke kommer mig eller min Kone i mindste Maade til Last.
- 4) skal han selv betale de samtlige Omkostninger for denne Contract, samt paa egen Bekostning besørge den fornødne Af- og Omskrivning paa Amtstuen. I Henseende til denne Overladelse og Afstaaelse forpligter ieg Jørgen Madsen mig, mine Arvinger, samt Efterkommere paa Stædet i alle Maader rigtig at opfylde og præstere alt det, hvad mig af min kiære Fader udi de forbeskrevne Poster er bleven Aaalagt.

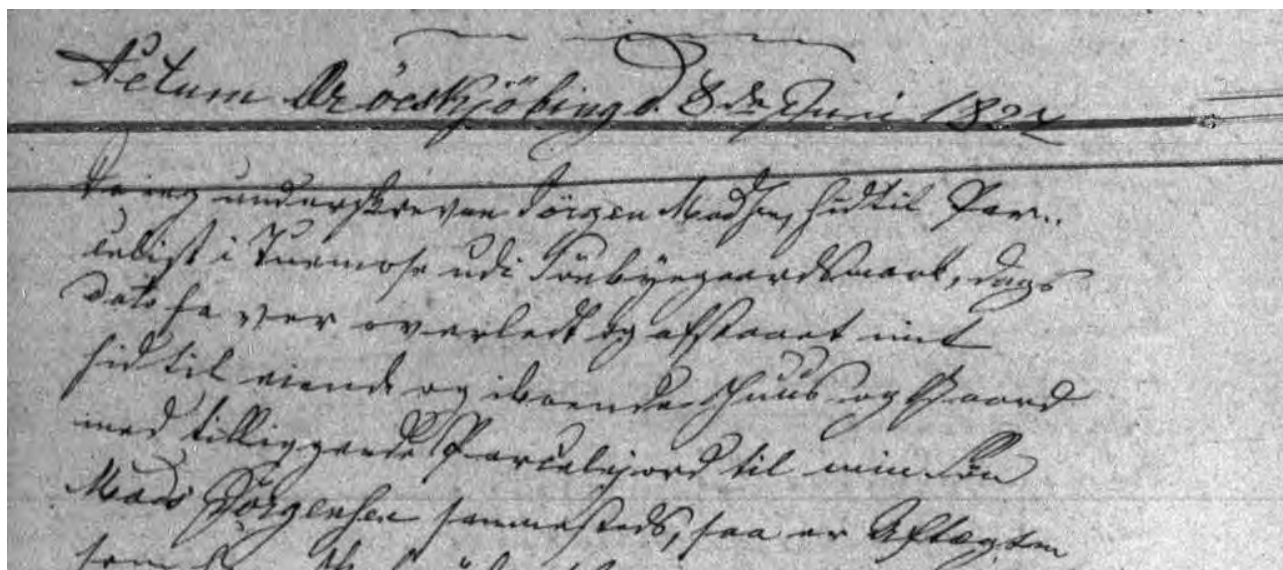
At denne Overladelses- og Afstaaelses Contract saaledes frivillig og velbetænkt er indgaaet og accorderet, som ogsaa troelig holdes skal, det bevidner Vedkommende ved deres Navnes og egenhændige Underskrift og ombedes Øvrigheden, som Skifteforvalter, samme tillige at stedfæste.

E. o. h. Tilemann Carstens og øvrige Vedkommende

Bilag 4

Aftægtskontrakt mellem Jørgen Madsen og Mads Jørgensen d. 8. juni 1827.

Aftægtskontract imellem Jørgen Madsen forhid Parcelist i Tuemose udi Søbeyegaardsmark paa den ene og hans Søn Mads Jørgensen sammesteds paa den anden Side.

Starten på kontrakten:

Actum ÆrøesKjøbing d. 8 de Juni 1827

Da ieg underskrevne Jørgen Madsen, hidtil Parcelist i Tuemose udi Søbeyegaardsmark, dags Dato haver overladt og afstaaet mit hidtil eiende og iboende Huus og Gaard med tilliggende Parceljord til min Søn Mads Jørgensen sammesteds, saa er Aftægten som han skal yde til mig og min Hustrue bleven bestemt; saasom følger:

- 1) skal han aarlig give til os, 3 Tønder Rug, 3 Tønder Byg og 4 Skp Malt alt godt og forsvarligt Korn.
- 2) skal han aarlig levere til os 1/2 Svin til 3 Lisp reenskaaren flæsk d. _____ og 3 fede Gjæs med fieder paa.
- 3) skal han stedse holde os en Koe og 2 Faar i frit Foder og Græs med og blant hans egne Køer og Faar. Koen malkes frit og Mælken hjemkøres.
- 4) skal han aarlig saa os 1/2 Skp Hørfrøe, som af hannem forarbeides og i stand gøres med hans eget Hør, samt levere os 4 forsvarlige Læs god Tørv.
- 5) skulle vi have 4 Frugttræer, 1 viinsur Æbletræe, som staaer Sydvest i Haven, 1 Gravensteens Æbletræe der staaer midt i Haven, 1 Pæretræe og 1 Moreltræe, som staaer midt i Haven tæt ved hverandre, ved Bigaarden, samt ved fremdeles det halve af den Østre Hauge, til frie Brug og Afbenyttelse, som han forsvarligt skal være gjøske, naar det behøves, og den halve Stivning i den vestre Have.

- 6) skal han aarlig levere os 3 Kander Honing saalænge han selv har Bier.
- 7) skal han indrette os en forsvarlig Aftægts Værelse til Beboelse, som af hannem stedse er at holdes i forsvarlig stand og gove os aarlig 4 Rbdler 74 sk rede Sølbt til en Handskilling.
- 8) skulle vi have frit Bagen, Bryggen og Vadsken, naar saadant forrettes paa Stædet.
- 9) I Sygdoms og Alderdoms Tilfælde skal han gaa os til Haande med den fornødne Tilsyn og Pleie, saasom han agter at forsvare det for Gud og Mennesker og besørge os udi sin Tiid, naar vi ved Døden ere afgangne, en christelig og anstændig Jordefærd.
- 10) Naar en af os ved Døden er afgaaet nyder den Efterlevende ikkun det halve af forbeskrevne Aftægt, de hele No 4 anførte 2de Poster dog undtagne, siden den aarlig skal faaes 1/2 Skp Hørfrøe og leveres 4 forsvarlige Læs god Tørv, indtil den Længstlevendes Død.

Denne forbeskrevne Aftægt forpligter ieg Mads Jørgensen mig og mine Arvinger, samt Efterkommende paa Stædet, under al min Eiendoms Pantsætning udi alle Maader rigtig at opfylde og yde, da ieg ogsaa tillige hermed tilstæde at samme til dets større Sikkerhed maae protocolleres paa mit folium udi Skyld og Pantebogen.

Dets til Bekræftelse er Denne Aftægtscontract af begge Parter egenhændig underskrevet, samt stadfæstet tillige af Øvrighed som Skifteforvalter.

E. v. h. Carstens, Claudius

og Vedkommende

Herremarkerne ved Søbygård

Bilag 6

Hans den Yngre (1559-1622) og hans våbenskjold

Våbenskjoldet sidder i slotskirken på Sønderborg slot.

Johan derjunger von gottes gnaden erbe zu Norwegen Herzog zu Schleswig Holstein Stormarn und der Ditmarschen Graf zu Oldenburg und Delmenhorst.

På dansk:

Hans den yngre ved Guds nåde arving til Norge, Hertug til Schlesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken og Greve til Oldenburg og Delmenhorst.

Figureerne på våbenskjoldet:

Norge	=	Løven med krone
Schlesvig	=	2 løver
Holsten	=	Nældeblad
Stormarn	=	Svanen
Ditmarsken	=	Rytteren
Oldenburg	=	Striber
Delmenhorst	=	Korset